

Mgr Anna Zalesińska
Uniwersytet Wrocławski

Sporządzanie protokołu sądowego przy wykorzystaniu nowoczesnych rozwiązań technologicznych w prawie polskim i wybranych państwach europejskich

1. Wstęp

Wykorzystanie nowoczesnych technologii informatycznych służących przetwarzaniu i transmisji danych do modernizacji zarządzania sprawami publicznymi wzbudza coraz szersze zainteresowanie na forum Unii Europejskiej oraz państw członkowskich. Procesy komunikowania, wspomagane komputerowo, ulegają gwałtownym przemianom, tworząc nową jakość¹, również w zakresie postępowania sądowego oraz przed organami administracji publicznej. Przeobrażeniu ulegają dotychczasowe instytucje procesowe, oczekiwania uczestników postępowania, a także pozycja i rola organów sądowych. Priorytetowym założeniem jest dążenie do polepszenia jakości życia obywateli poprzez usprawnienie społecznej i ekonomicznej organizacji przy wykorzystaniu narzędzi informatycznych². Znajduje to odzwierciedlenie w samym rozwoju koncepcji elektronicznego rządu³, która ewoluje od instrumentów zapewniających wymianę infor-

¹ Por. A. Kieras, M.S. Szczepański, U. Żydek - Bednarczyk, *Internet – społeczeństwo informacyjne – kultura*, Tychy 2006, s. 7.

² Pojęcie to obejmuje zarówno sprzęt komputerowy (*hardware*), jak i oprogramowanie (*software*).

³ Pod pojęciem elektronicznego rządu autorka rozumie ogół przedsięwzięć legislacyjnych, organizacyjnych oraz technicznych, mających na celu wspomaganie realizacji zadań publicznych za pomocą nowoczesnych rozwiązań technologicznych.

macji pomiędzy organami władzy publicznej do przesunięcia akcentu na interakcję na płaszczyznę organ – jednostka⁴. Komisja Europejska wyraźnie wskazała, że celem podejmowanych inicjatyw stać się powinno stworzenie procedur w działalności krajowych władz publicznych, które byłyby bezpieczniejsze, szybsze, lepsze, łatwiejsze w użyciu i bardziej przystępne przy optymalizacji wykorzystania technologii informacyjnych⁵. W zakresie dotyczącym wymiaru sprawiedliwości, w jej ocenie, kluczowym zagadnieniem jest zapewnienie sprawnego przebiegu postępowania, a także efektywnej wymiany informacji pomiędzy uczestnikami postępowania a organami sądowymi oraz pomiędzy samymi organami.

2. Protokół sądowy w postaci elektronicznej w świetle ustawodawstwa unijnego

Przyjęte założenia znajdują bezpośrednie przełożenie na podejmowane inicjatywy zarówno na gruncie Unii Europejskiej, jak i państw członkowskich, czego przejawem jest przede wszystkim dążenie do szerokiego wykorzystania nowoczesnych rozwiązań technologicznych w postępowaniu przed sądami powszechnymi. Swoista rewolucja informatyczna swoim zasięgiem objęła również tak istotny element akt sądowych, jakim jest protokół z przebiegu posiedzenia jawnego. Zgodnie z dotychczas dominującym w systemach prawnych państw europejskich modelem protokół sporządzany był wyłącznie pisemnie przez protokolanta pod kierunkiem przewodniczącego bądź przez samego przewodniczącego. Stanowił on *de facto* streszczenie przebiegu posiedzenia jawnego i zawierał jedynie część informacji, które zostały uprzednio poddane subiektywnej selekcji. Ponadto wypowiedzi uczestników postępowania na potrzeby

⁴ Por. *eEuropa 2005: An Information Society for All*, Komunikat Komisji z 28.05.2002 r. COM(2002)263, www.ec.europa.eu/information_society/eeurope/2002/news_library/documents/eeurope2005/eeurope2005_en.pdf

⁵ Por. D. A d a m s k i, *Rząd elektroniczny we Wspólnocie Europejskiej*, Prawo Mediów Elektronicznych, dodatek do Monitora Prawniczego 2005, nr 3, s. 3; Decyzja Parlamentu i Rady z 8 lipca 2003 r. w sprawie dostarczania współdziałających ze sobą usług pan-europejskiego e-rządu organom administracji publicznej, przedsiębiorcom i obywatelom; Komunikat Komisji pt. *Znaczenie e-rządu dla przyszłości Europy (COM 2003 567, z 26 września 2003 r.)*; *Zielona Księga w sprawie informacji sektora publicznego w społeczeństwie informacyjnym (COM 98 585, z 20 stycznia 1999 r.)*.

ich utrwalenia w treści protokołu poddawane były skróceniu oraz modyfikacji, co częstokroć prowadziło do przekształcenia ich pierwotnej treści i nie zawsze stanowiło jej wiernie odzwierciedlenie. Rodziło to poważne konsekwencje natury prawnej, gdyż protokół w momencie podpisania staje się dokumentem urzędowym o szczególnej mocy prawnej i jest jedynym źródłem informacji o przebiegu danego posiedzenia⁶. Tym samym co do zasady wyłączona jest możliwość powoływania się na odmienny tok postępowania zarówno przez uczestników postępowania, jak i przez inne składy orzekające⁷. Uwarunkowania te stały się bezpośrednim impulsem do intensyfikacji działań zmierzających do zmiany zaistniałego stanu rzeczy, co stało się możliwe dzięki perspektywom wykreowanym przez dynamiczny rozwój technologii. W ramach podejmowanych inicjatyw legislacyjnych w poszczególnych państwach Unii Europejskiej można zauważyć pewną tendencję, by docelowo zapis foniczny albo wideofoniczny stanowił alternatywę dla tradycyjnego sposobu utrwalania przebiegu czynności procesowej⁸. Pierwsze działania zmierzające do zastąpienia protokołu sporządzonego w postaci pisemnej zapisem audio lub audio-wideo zostały podjęte w Republice Finlandii, która to od lat zajmuje dominującą pozycję w dziedzinie nowych technologii w Europie i na świecie. Także w Wielkiej Brytanii i w Niemczech od wielu lat przebieg rozpraw jest utrwalany za pomocą urzędzeń rejestrujących dźwięk. Od niedawna do państw, gdzie zasadą jest sporządzenie protokołu w postaci elektronicznej dołączyły m.in. Włochy, Hiszpania⁹ oraz Estonia, a od lipca bieżącego roku także Polska.

⁶ Stanowi on jedyne źródło informacji o przebiegu posiedzenia dla osób na nim nieobecnych oraz w przypadku zmiany składu orzekającego, a także gdy sprawa rozpatrywana jest przez sąd wyższej instancji po złożeniu środka zaskarżenia.

⁷ Jedyną prawnie dopuszczalną możliwością ingerencji w treść protokołu jest złożenie przez stronę wniosku w trybie art. 160 k.p.c. o jego uzupełnienie lub zmianę.

⁸ Por. zalecenie z dnia 17 września 1987 r. Nr R (87) 18 dotyczące usprawnienia wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych.

⁹ Materiały dotyczące hiszpańskiego i włoskiego modelu sporządzania protokołu w postaci elektronicznej zostały zebrane podczas wizyty studyjnej Zespołu ds. Informatyzacji Wymiaru Sprawiedliwości działającego w ramach Ministerstwa Sprawiedliwości odpowiednio w czerwcu 2009 r. oraz w lipcu 2010 r.

3. Alternatywne modele sporządzania protokołu sądowego w postaci elektronicznej

W państwach, które jako pierwsze zdecydowały się na tak radykalną reformę, protokół sądowy sporządzany był początkowo jako nagranie analogowe na kasetach magnetofonowych lub wideo, co było podyktowane ówczesnym poziomem rozwoju techniki. Obecnie system zapisu cyfrowego sukcesywnie zastępuje dotychczasowe sposoby rejestracji. Od 2001 r. w Wielkiej Brytanii realizowany jest projekt mający na celu zapewnienie szerszego wykorzystywania innowacyjnych rozwiązań technologicznych w celu usprawnienia sądownictwa. Zakłada on, między innymi, zastąpienie taśm magnetofonowych nagraniami cyfrowymi¹⁰. Podobnie sytuacja kształtuje się w Finlandii. W pozostałych opisanych powyżej państwach, gdzie protokół w postaci elektronicznej wprowadzony został stosunkowo niedawno, zapis sporządzany jest już w postaci cyfrowej, a następnie utrwalany na informatycznych nośnikach danych lub wyłącznie w systemie teleinformatycznym.

Przyjęty w większości państw model utrwalania przebiegu posiadzenia jawnego bazuje na założeniu, że bez względu na sposób utrwalenia sporządzany zapis pozostaje protokołem sądowym. Tym samym nie wyróżnia się elektronicznego protokołu jako odrębnej instytucji procesowej. W efekcie obie postaci zapisu są traktowane jako równoważne. Zgodnie z opisaną koncepcją przebiegało wdrożenie m.in. w Finlandii. W fińskiej procedurze sądowej¹¹ zasadą jest sporządzanie

¹⁰ System DARTS – Digital Audio Recording Transcription Service. W Wielkiej Brytanii nagranie ma wyłącznie postać audialną, gdyż zgodnie z obowiązującym prawem dozwolone jest wyłącznie sporządzanie szkiców z sali sądowej. Por. *Civil Procedure Rules* http://www.justice.gov.uk/civil/procrules_fin

¹¹ Fiński kodeks postępowania sądowego *Oikeudenkäymiskaari 4/1734* – obejmuje zarówno postępowanie cywilne, jak i karne. Tekst jednolity uwzględniający ostatnią nowelizację o nr 259/2002 dostępny jest w języku angielskim na stronie <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1734/en17340004.pdf>. Natomiast prawne aspekty komunikacji elektronicznej pomiędzy organem publicznym a użytkownikiem systemu zostały uregulowane w odrębnym akcie *Laki sähköisestä asioinnista viranomaistoiminnassa 13/2003*. Tekst aktu dostępny jest w języku angielskim na stronie <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2003/en20030013.pdf>.

protokołu w postaci pisemnej. Dokument ten musi spełniać szczegółowo określone kryteria¹². Odmienne materia ta została uregulowana na gruncie postępowania przygotowawczego, które zgodnie z fińskim modelem postępowania przed sądami powszechnymi ma charakter obligatoryjny bez względu na to, czy sprawa ma charakter cywilny, czy karny. Zgodnie z przyjętą koncepcją zasadą jest utrwalanie w postaci nagrania przebiegu tego postępowania (w szczególności przeprowadzonych przesłuchań), a zgromadzony materiał załączany jest do akt i stanowi on bazę dla dalszego toku czynności. W efekcie całość postępowania dowodowego ma miejsce już na tym etapie, co wymaga od sędziego orzekającego zapoznania z tak sporządzonymi nagraniami na potrzeby wydania rozstrzygnięcia w sprawie. W ramach postępowania przedsądowego protokół w postaci pisemnej sporządza się jedynie wtedy, gdy utrwalenie w postaci fonicznej lub audiowizualnej nie jest możliwe albo gdy z okoliczności sprawy wynika, że sporządzenie nagrania jest zbędne.

Analogiczny model został przyjęty na gruncie estońskiej procedury cywilnej¹³, gdzie rozprawa sądowa może być także częściowo lub całkowicie rejestrowana w formatach audio lub audio-wideo. Sporządzone nagranie stanowi protokół w rozumieniu przepisów regulujących postępowanie przed sądami powszechnymi¹⁴.

W Wielkiej Brytanii natomiast przebieg rozpraw jest utrwalany za pomocą urządzeń rejestrujących dźwięk, gdyż w anglosaskim systemie prawnym pokazanie wizualizacji sali rozpraw w postaci zdjęć lub filmów jest nie-

¹² Obejmuje ona m.in. oznaczenie sądu, miejsca i daty posiedzenia, nazwiska sędziów i protokolanta, oznaczenie stron i świadków wraz ze wskazaniem przyczyny stawiennictwa, nazwiska pełnomocników stron, tłumacza, oznaczenie sprawy oraz przyczynę zamknięcia rozprawy. Pewne odrębności występują w zakresie postępowania przygotowawczego. Wskazane powyżej elementy protokołu stanowią swoistą bazę, która zgodnie z wytycznymi zawartymi w ustępie 5 działu 22 uzupełniana jest o wszelkie informacje mające znaczenie dla toczącego się postępowania. W szczególności są to wnioski i twierdzenia stron (żądanie pozwu, odpowiedź pozwanego oraz twierdzenia i zarzuty stron), przebieg postępowania dowodowego (przesłuchanie świadków, biegłych, etc.).

¹³ *Tsiviilkohtumenetluse seadustik*, z dnia 22 kwietnia 1998 r. ze zm. (RT¹ I 1998, 43/45, 666).

¹⁴ Artykuł 51 estońskiego k.p.c. określa, że protokół sądowy może być sporządzony w postaci maszynopisu albo nagrany na cyfrowy nośnik danych w formacie umożliwiającym zmianę protokołu na wersję papierową.

zgodne z prawem. Jedynie rysunki z rozpraw sądowych są publikowane w prasie, stąd też dopuszczalne jest wyłącznie nagrywanie audialne, a nie audiowizualne. Nie sporządza się nagrań z postępowań toczących się przed *Magistrates*, czyli kolegiami zajmującymi się rozpatrywaniem spraw mniejszej wagi, zwykle wykroczeń. Zgodnie z przyjętą w postępowaniu sądowym zasadą ustności wyroki wydawane są wyłącznie w formie ustnej i utrwalane w protokole sądowym w postaci zapisu fonicznego. Transkrypcja orzeczenia jest sporządzana dopiero na żądanie strony. Nie dotyczy do nakazów zapłaty, które zawsze wydawane są w formie pisemnej¹⁵.

W systemie niemieckim ukształtowały się natomiast dwa modele sporządzania protokołu sądowego. Co do zasady jest on spisywany przez protokolanta pod kierownictwem przewodniczącego w formie pisemnej¹⁶. Jednakże istnieje możliwość sporządzenia zapisu w postaci stenogramu albo na nośniku dźwięku¹⁷ lub innym nośniku danych. Decyzja w tym zakresie pozostaje w gestii przewodniczącego. Zapis ten ma jednak charakter tymczasowy, stąd koniecznym jest sporządzenie protokołu w postaci pisemnej po zakończeniu posiedzenia. Tymczasowe zapisy przechowuje się razem z aktami w sekretariacie sądowym, a ich usunięcie jest dopuszczalne dopiero w momencie sporządzenia protokołu sądowego bądź gdy postępowanie zakończy się prawomocnym rozstrzygnięciem. Zgodnie natomiast z drugim modelem¹⁸ sądowe dokumenty pisemne mogą zostać zastąpione równoważnymi im pod względem skutków prawnych sądowymi dokumentami elektronicznymi¹⁹. Tak sporządzony dokument, aby

¹⁵ Por. *Civil procedure rules Part 39 Miscellaneous provisions relating to hearings* http://www.justice.gov.uk/civil/procrules_fin/contents/parts/part39.htm

¹⁶ Por. *Zivilprozessordnung 5.12.2005 I 2005, 3202, (2006, 431)* <http://dejure.org/gesetze/ZPO> [ZPO].

¹⁷ Czynność ta polega na nagraniu przez przewodniczącego swoich wypowiedzi na dyktafon lub inny nośnik danych. Na sali rozpraw nie musi być obecny protokolant.

¹⁸ Art. § 130b ZPO *expressis verbis*.

¹⁹ W niemieckim systemie prawnym brak jest odrębnej definicji pojęcia dokumentu elektronicznego. Ustawodawca posługuje się tym terminem jako pojęciem już znanym. Powszechnie przyjmuje się, że dokument elektroniczny jest plikiem tekstowym, graficznym, muzycznym, filmowym lub mieszanym, w postaci binarnej, dającym się zapisać, a następnie odczytać. Por. B. K a c z m a r e k, *Informatyzacja postępowania sądowego w Niemczech*, [w:] *Informatyzacja postępowania sądowego w prawie polskim i wybranych państwach*, red. J. Gołaczyński, Warszawa 2009, s. 67 i nast.

stać się protokołem sądowym, musi zawierać określone dane tekstowe, aczkolwiek istniejące jedynie w postaci elektronicznej zsynchronizowanej z zapisem²⁰.

W hiszpańskim ustawodawstwie²¹ także zasadą jest sporządzanie protokołu audiowizualnego. Biorący udział w sprawie asystent sędziego, odpowiednik polskiego protokolanta, sporządza jedynie skrót protokołu, w którym potwierdza dane uczestników oraz wpisuje dokładny czas ich wypowiedzi²². Rejestracji podlegają wszyscy uczestnicy postępowania, aczkolwiek sędzia nie jest ujęty w kadrze. Nad technicznym przebiegiem rozprawy czuwa asystent sędziego. Rejestracja elektroniczna wymusiła formułę odczytywania przez sędziego w chwili rozpoczęcia rozprawy dokładnych danych stron oraz treści sformułowanych żądań. W efekcie samo nagranie jest wystarczającym źródłem informacji o sprawie²³.

Również we Włoszech ukształtowały się dwa modele sporządzania protokołu sądowego. Jednakże odrębności te, w przeciwieństwie do systemu niemieckiego, są podyktowane specyfiką postępowań w sprawach cywilnych i karnych. Podkreślić należy, że system ten nie jest jednolity w ramach całego kraju. Z uwagi na innowacyjność przyjętej koncepcji bliższej analizie zostanie poddany jedynie system sporządzania protokołu z przebiegu posiedzenia jawnego istniejący w regionie Kampania. Zgodnie z przyjętym rozwiązaniem w sprawach cywilnych protokół stanowi jedynie streszczenie przebiegu posiedzenia jawnego i jest dyktowany przez przewodniczącą. Co ciekawe, protokół sporządzany jest automatycznie dzięki rozwiniętemu systemowi rozpoznawania mowy ludzkiej, którego skuteczność waha się w granicach 97%, i to bez względu na dialekt, jakim posługuje się mówiący. Aczkolwiek system ten rozpoznaje wyłącznie głos konkretnej osoby, tym samym nie jest możliwa automatyczna transkrypcja całości posiedzenia, a zapisowi, jak już wskazano, podlega jedynie jego skrót, gdzie subiektywnej selekcji informacji

²⁰ *Tamże*, s. 82-86.

²¹ Por. *Ley de Enjuiciamiento Civil 1/2000*

²² J. Machura - Szczęsna, *Sąd cywilny w Polsce i Hiszpanii – analiza porównawcza*, [w:] *Sprawny sąd. Zbiór dobrych praktyk. Część druga*, red. Ł. Bojarski, Warszawa 2008, s. 146.

²³ R. Cebulą, *Elektroniczna sala rozpraw*, [w:] *Sprawny sąd...*, s. 154.

podlegających utrwaleniu dokonuje przewodniczący. Następnie zapis ten jest drukowany, podpisany przez przewodniczącego i załączany do akt sądowych już jako protokół sądowy. Z uwagi na marginalny charakter spraw cywilnych w tym regionie w najbliższym czasie nie jest planowana ewolucja tego systemu. W sprawach karnych natomiast ukształtował się odmienny model. Zgodnie z regulacjami zawartymi w procedurze karnej przebieg posiedzenia jawnego jest utrwalany za pomocą urządzeń rejestrujących zarówno obraz, jak i dźwięk. Oprócz zapisu audiowizualnego sporządzany jest zapis w postaci stenopisu przez wykwalifikowanego protokolanta, który podlega transkrypcji po zakończeniu posiedzenia. Tak sporządzony stenopis ma charakter protokołu sądowego w przeciwieństwie do nagrania audio-wideo²⁴.

Systemowi przyjętemu na gruncie polskiej procedury cywilnej najbliższe do systemu hiszpańskiego. Zgodnie z ostatnią nowelizacją ustawy – Kodeks postępowania cywilnego²⁵ zasadą jest sporządzanie protokołu w postaci fonicznej lub wideofonicznej. Decyzja w tym zakresie pozostaje w gestii przewodniczącego, który, mając na uwadze charakter sprawy oraz zakres planowanego postępowania dowodowego, podejmie decyzję, czy utrwaleniu będzie podlegał obraz i dźwięk, czy też wyłącznie dźwięk. Protokół wyłącznie w postaci pisemnej jest sporządzany, jeżeli względy techniczne uniemożliwiają rejestrację audio lub audio-wideo. Podobnie jak w hiszpańskiej procedurze cywilnej oprócz nagrania jest sporządzana część pisemna, która zawiera wyłącznie najistotniejsze z punktu widzenia toczącego się postępowania informacje²⁶. Oba te elementy stanowią imma-

²⁴ Opracowanie zostało przygotowane w oparciu o materiały otrzymane dzięki uprzejmości włoskiego Ministerstwa Sprawiedliwości dotyczące projektu *Sistema Informativo Dibattimentale Penale SIDIP*.

²⁵ Ustawa z dnia 29 kwietnia 2010 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. Nr 108, poz. 684).

²⁶ Zgodnie z treścią art. 158 § 1 k.p.c. protokół sporządzony pisemnie zawiera wyłącznie oznaczenie sądu, miejsca i daty posiedzenia, nazwiska sędziów, protokolanta, prokuratora, stron, interwenientów, jak również obecnych na posiedzeniu przedstawicieli ustawowych i pełnomocników oraz oznaczenie sprawy i wzmianki co do jawności. Ponadto protokół sporządzony pisemnie powinien zawierać wymienienie zarządzeń i orzeczeń wydanych na posiedzeniu oraz stwierdzenie, czy zostały ogłoszone, a także czynności stron wpływające na rozstrzygnięcie sądu (ugoda, zrzeczenie się roszczenia, uznanie powództwa, cofnięcie, zmiana, rozszerzenie lub ograniczenie żądania pozwu) oraz inne czynności stron, które

nentną część protokołu sądowego. Zapis jest sporządzany za pośrednictwem dwóch kamer cyfrowych i obejmuje obraz widoku ogólnego sali z pozycji przewodniczącego, ze szczególnym uwzględnieniem widoku wszystkich pozostałych osób uczestniczących w posiedzeniu jawnym oraz, jeśli pozwalają na to względy techniczne, także publiczności, oraz obraz osoby wypowiadającej się z miejsca przeznaczonego dla świadka, obejmujący polem widzenia górną połowę ciała w sposób umożliwiający utrwalenie gestów oraz uzyskanie widoku twarzy. Protokolant wprowadza do systemu teleinformatycznego dane w postaci elektronicznej, dotyczące oznaczenia sądu, miejsca i daty posiedzenia, imiona i nazwiska uczestników postępowania oraz metadane²⁷. Protokolant pod kierunkiem przewodniczącego lub przewodniczący wprowadza adnotacje do zapisu. Jest to rozwiązanie unikalne w porównaniu z pozostałymi ukształtowanymi w krajach ościennych modelami. Adnotacje są to metadane o szczególnym znaczeniu, a mianowicie zawierające informacje dotyczące przebiegu posiedzenia jawnego, przykładowo o rozpoczęciu wypowiedzi osób uczestniczących w posiedzeniu, czyli *de facto* te informacje, które w modelu hiszpańskim utrwalane są w protokole skróconym. Niewątpliwie adnotacje ułatwiają odszukanie konkretnego fragmentu nagrania, a tym samym pracę z samym nagraniem, co stanowi walor przyjętego rozwiązania.

W ramach ustawodawstw wszystkich państw, które zostały poddane analizie porównawczej, jako zasadę przyjęto, że tak sporządzone nagrania dźwięku albo obrazu i dźwięku opatrywane są kwalifikowanym podpisem elektronicznym w rozumieniu dyrektywy z dnia 13 stycznia 1999 r. o podpisach elektronicznych²⁸ przez przewodniczącego lub sekretarza. Są

według szczególnych przepisów ustawy powinny być wciągnięte, wpisane, przyjęte, złożone, zgłoszone lub wniesione do protokołu. Jeżeli sporządzenie odrębnej sentencji orzeczenia nie jest wymagane, wystarcza zamieszczenie w protokole treści samego rozstrzygnięcia.

²⁷ Pod pojęciem metadanych należy rozumieć zestaw logicznie powiązanych z zapisem usystematyzowanych informacji opisujących ten zapis, ułatwiających jego wyszukiwanie, kontrolę, zrozumienie i długotrwałe przechowanie oraz zarządzanie.

²⁸ W rozumieniu dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady UE z 13 grudnia 1999 r. w sprawie wspólnotowych ram w zakresie podpisów elektronicznych 1999/93/WE. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/pl/dd/13/24/31999L0093PL.pdf> zwana dalej dyrektywą o podpisie elektronicznym [DPE].

to osoby zaufania publicznego, które przez złożenie swojego podpisu elektronicznego poświadczają, że całość posiedzenia została utrwalona. Celem przyjętej regulacji jest zapewnienie identyfikacji osoby sporządzającej oraz zapobieżenie jakiegokolwiek późniejszej nieuprawnionej zmianie treści zapisu.

4. Transkrypcja

Celem usprawnienia pracy z zapisem, poza opisanymi funkcjonalnościami systemów, decyzją poszczególnych ustawodawstw dopuszczalne jest sporządzenie transkrypcji w zależności od przyjętej koncepcji całości lub części nagrania. W Finlandii dokonuje się jej obligatoryjnie, jeżeli zażąda tego sąd orzekający, strona lub inna upoważniona osoba²⁹. W Hiszpanii została przyjęta zasada, zgodnie z treścią której transkrypcję sporządza się jedynie w nadzwyczajnych przypadkach³⁰. Decyzja ta pozostaje jednak wyłącznie w gestii przewodniczącego. Natomiast w Wielkiej Brytanii jest ona sporządzana w przypadku, gdy podmiot zainteresowany złoży podlegający stosownej opłacie wnioszek³¹. Jeżeli wnioskodawcą jest sąd, to koszt pokrywany jest z budżetu państwa. W Wielkiej Brytanii przyjęto zasadę *outsourcingu* usług. Tym samym transkrypcja sporządzana jest przez upoważnione do tego podmioty, posiadające licencję wydaną przez Ministerstwo Sprawiedliwości³². Jak już wskazano, odrębny model został przyjęty w systemie włoskim w ramach postępowania w sprawach karnych. Transkrypcja ma tam charakter obligatoryjny, aczkolwiek do-

²⁹ Dział 22, ust. 11 *Oikeudenkäymiskaari 4/1734*.

³⁰ Przykładowo, jeżeli rozprawa jest wyjątkowo obszerna i składa się na nią wiele posiedzeń sądowych, to sąd orzekający może zwrócić się o sporządzenie transkrypcji.

³¹ Pierwszym krokiem do uzyskania protokołu postępowania jest wypełnienie krótkiego formularza EX 107, w którym zainteresowany powinien podać takie dane, jak: oznaczenie sądu, w którym odbyła się rozprawa, data i godzina rozprawy, nazwisko sędziego, oraz wskazać, czy domaga się sporządzenia transkrypcji wszystkich, czy tylko poszczególnych czynności procesowych, oraz wybrać termin sporządzenia protokołu. Kopię formularza należy przesłać za pomocą faksu do właściwego sądu oraz firmy zajmującej się sporządzaniem transkrypcji.

³² Z uwagi na okoliczność, że w angielskiej procedurze cywilnej niektóre orzeczenia wydawane są w formie ustnej, przed doręczeniem stronie odpisu orzeczenia firma ma obowiązek przesłania odpisu orzeczenia sędziemu, który je wydał, w celu pisemnego zatwierdzenia.

tyczy ona sporządzonego stenopisu, a po jej podpisaniu przez przewodniczącego zyskuje walor protokołu sądowego. W każdym z przedstawionych państw, za wyjątkiem systemu włoskiego, transkrypcja po jej sporządzeniu nie staje się protokołem sądowym, a walor ten posiada jedynie zapis foniczny lub audiowizualny. Odnosząc się natomiast do modelu przyjętego przez polskiego ustawodawcę, ponownie należy wskazać, iż jest on zbliżony z koncepcją ukształtowaną na gruncie prawa hiszpańskiego. Zgodnie z art. 158 § 4 k.p.c. transkrypcję sporządza się, jeżeli jest to niezbędne dla zapewnienia prawidłowego orzekania w sprawie, jeżeli prezes sądu zarządzi jej sporządzenie, działając na wniosek przewodniczącego. Przyjęta konstrukcja ma na celu zapewnienie sprawnego toku postępowania, by zapobiec nadużywaniu tej instytucji, która jest, niestety, czynnością wymagającą sporych nakładów czasowych i finansowych³³.

5. Udostępnianie i archiwizacja nagrania

Z uwagi na zasadę jawności, która to jest jedną z rudymenarnych zasad postępowania przed sądami powszechnymi, ważkim zagadnieniem są zasady udostępniania nagrania stronom lub innym upoważnionym podmiotom. W Hiszpanii strona, aby uzyskać dostęp do nagrania, musi złożyć pisemny wniosek. Aczkolwiek nośnik³⁴, na który nagrywany jest zapis, jest dostarczany samodzielnie przez stronę. Aby ułatwić korzystanie z elektronicznej postaci zapisu, w budynkach sądu zainstalowano specjalne automaty, gdzie za niewielką opłatą można nabyć odpowiedni nośnik danych³⁵. W przyszłości planowane jest umożliwienie zainteresowanym dostępu za pośrednictwem specjalnych kiosków umiejscowionych w sądach. Dostęp *on-line* będzie zapewniony natomiast wyłącznie profesjonalnym użytkownikom³⁶. Analogiczna koncepcja została również przyjęta

³³ Czas konieczny na dokonanie transkrypcji jednej godziny nagrania wynosi około trzech godzin. Por. D. S i e l i c k i, A. T e m p l i n, A. E l h a g, *Zastosowanie zapisu audio/video do utrwalania przebiegu rozprawy sądowej – opis eksperymentu electronic Court: judicial IT-based Management IST-2000-28199*.

³⁴ Płyta DVD lub jakiegokolwiek inne urządzenie przenośne wyposażone w pamięć trwałą.

³⁵ R. C e b u l a, *Elektroniczna sala...*, s. 155.

³⁶ Takim jak profesjonalni pełnomocnicy, skład orzekający, sekretarz sądowy oraz pozostali upoważnieni pracownicy sądów.

w polskim systemie prawnym. A mianowicie, strona lub inny uprawniony zgodnie z przepisami kodeksu postępowania cywilnego podmiot może zapoznać się ze sporządzonym nagraniem audio albo audio-wideo w budynku sądu. Ponadto można uzyskać nagranie na dostarczonym samodzielnie informatycznym nośniku danych. Z akt sprawy wydawany jest wyłącznie zapis dźwięku. Za pośrednictwem kont w systemie teleinformatycznym dostęp do nagrania mogą uzyskać wyłącznie inne sądy oraz podmioty upoważnione zgodnie z treścią § 95 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 lutego 2007 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych³⁷.

Jak już wskazano, zgodnie z dominującą w porządkach prawnych analizowanych państw koncepcją nagranie stanowi protokół sądowy. Tym samym część akt prowadzona jest w postaci elektronicznej i archiwizowana bądź na załączonych do akt płytkach DVD, bądź w systemie teleinformatycznym. W Finlandii w 2001 roku Fińskie Archiwum Narodowe przeprowadziło projekt SÄHKE³⁸, którego wielkim sukcesem okazało się stworzenie systemu zapewniającego bezpieczną archiwizację elektronicznych akt³⁹ oraz sprawną nawigację⁴⁰. W Hiszpanii natomiast po zakończeniu nagrania plik nagrywany jest na płytę DVD celem załączenia do akt. Ponadto jest on automatycznie przesyłany do Centralnego Repozytorium. Nagranie udostępniane jest w także Centralnym Archiwum Nagrań, które posiada funkcjonalność umożliwiającą przeszukiwanie jego zasobów według różnych kryteriów. We Włoszech i także w Polsce nagranie przechowywane jest w wydzielonej części systemu teleinformatycznego. Aczkolwiek zgodnie z koncepcją przyjętą przez polskiego ustawodawcę nagranie obrazu jest przechowywane wyłącznie do czasu uprawomocnienia się rozstrzygnięcia wydanego w sprawie, a w przypadku gdy sprawa ma charakter kasacyjny, to do czasu upływu terminu do złożenia skargi kasacyjnej bądź zakończenia postępowania przed Sądem

³⁷ Dz.U. Nr 38, poz. 249.

³⁸ *Preservation of electronic records in National Archives of Finland*, <http://www.arxivverket.no/webfelles/av/finland.pdf>

³⁹ Obejmujący m.in. pełną ochronę przed dostępem do ich treści osób nieupoważnionych, uszkodzeniem, zniszczeniem, utraceniem lub modyfikacją.

⁴⁰ Por. A. Z a l e s i ń s k a, *Informatyzacja postępowania sądowego w Finlandii*, [w:] *Informatyzacja postępowania...*, s. 50-52.

Najwyższym. Okres przechowywania zapisu we Włoszech ma charakter zindywidualizowany i jest zdeterminowany charakterem konkretnej sprawy.

6. Wnioski

We wszystkich opisanych porządkach prawnych nowy sposób utrwalania przebiegu posiedzenia jawnego spotkał się z aprobatą obywateli oraz środowisk prawniczych, w tym sędziów. Usprawnił on tok postępowania, zapewnił lepsze podstawy do oceny zebranego w sprawie materiału dowodowego, podniósł kulturę zachowania uczestników postępowania, wyeliminował nieścisłości oraz przekłamania z treści protokołu, a także przyspieszył średni czas rozpatrywania danej sprawy. Tym samym idea protokołu sporządzanego w postaci cyfrowej w pełni wpisala się w wytyczne wyznaczone przywoływanym już zaleceniem Komitetu Ministrów Rady Europy z 14 maja 1981 r., R(81)7, zgodnie z którym do podstawowych założeń procedury sądowej w sprawach cywilnych, gospodarczych, administracyjnych, ubezpieczeniowych i finansowych zaliczyć należy prostotę, szybkość oraz umiarkowane koszty postępowania.